

ҚЫРҒЫЗСТАН

Орындаған: Әмірғали Жанар

Қырғыстан Республикасына жалпы шолу

Жерінің ауданы – 199,9 мың км².
Халқы – 5,1 млн адам (2004 ж.)
Астанасы – Бішкек.
Мемлекеттік құрылымы – республика.
Мемлекет басшысы – президент.
Заң шығарушы орган – парламент.
Мемлекеттік тілі – қырғыз тілі.
Ұлттық валютасы – сом.

Географиялық орны

Қырғызстан – Тянь-Шань және Памир-Алай таулары аралығында орналасқан. Солтүстіктен оңтүстікке 454 км, ал батыстан шығысқа қарай 925 км-ге созылып жатыр. Мемлекеттің шекаралары, негізінен, таулар арқылы өтеді. Жерінің 75%-дан астамын тау жоталары алып жатыр. Ең биік жері - Қоңгур шыңы (7439 м)

Табиғат жағдайы

Қырғыз жері, негізінен, таулы болып келеді, мұнда Тянь-Шань тауының ең биік нүктесі – Жеңіс шыңы (7439 м) орналасқан. Бір-бірінен кең тауаралық аңғарлар (Шу, Ыстықкөл, Талас) арқылы бөлініп жатқан тау жоталары басым түрде ендік бағытта орналасады. Таулы аудандар қуаты 8-10 балдық күшті жер сілкінулер байқалатын сейсмикалық белдеуде орналасқан.

Қырғыз жерінің 95%-дан астам бөлігі теңіз деңгейінен 1000 м биікте орналасқан, ал оның 40%-дан артық бөлігі 3000 м биіктікте жатыр. Биік таулы жер бедері мен соған сәйкес қалыптасатын табиғат жағдайлары елдің экономикасын өркендетуге күшті әсерін тигізеді.

Климаты

Климаты шұғыл континентті сипатта, жаз ыстық, қыс суық болып келеді. Таулы жер бедері ауа температурасы мен ылғалдың таралуына өте күшті ықпал етеді. Ауаның орташа температурасы жазық жерлерде қыста -4°C , жазда $+25^{\circ}\text{C}$, $+27^{\circ}\text{C}$ -қа дейін көтеріледі. Мұндай жағдай топырақ-өсімдік жамылғысының өте айқын байқалады. Сондықтан елдің табиғат жағдайы ауыл шаруашылығының көптеген салаларын өркендетуге мүмкіндік береді.

ӨЗЕН

КӨЛДЕРІ

Қырғыз жері таулы болғандықтан, су ресурсымен жеткілікті дәрежеде қамтамасыз етіледі. Ең ірі өзені – Нарын, сондай-ақ Шу, Шатқал, Ақсай өзендері бар. Өзен сулары суландыру мақсатында көбірек пайдаланылады. Ондағы беткі ағынның 20%-ға жуығы жер суаруға жұмсалады.

Ыстықкөл — Орта Азияның ең ірі көлі, ол теңіз деңгейінен 1608 м биіктікте орналасқан. Жалпы ауданы 6280 км², ұзындығы 182 км-ге созылып жатыр. Ыстықкөл қыста қатпайды, көл атауы да сонымен байланысты. Ыстықкөл қазаншұңқырында минералдыбұлақтар да өте көп.

Ыстықкөл көлі

ТАБИҒАТ РЕСУРСТАРЫ

Жер қойнауы пайдалы қазбаларға аса бай. Солтүстігінде түсті металлдардың (молибен, мыс, сурьма). Ішкі Тянь-Шань қойнауларында метаморфтық жыныстармен бірге кездесетін молибен, темір және қалайы кен орындары таралған. Оңтүстігінде сынап, сурьма, алтын, сондай-ақ қоры онша мол емес темір, марганец, алюминий, полиметалл кездеседі. Тау алды иіндері мен қазаншұңқырларда қоңыр және тас көмір, мұнай қоры барланған. Көптеген кен орындары биік таулы аудандарда орналасқандықтан, оларды игеру мәселесін қиындатады.

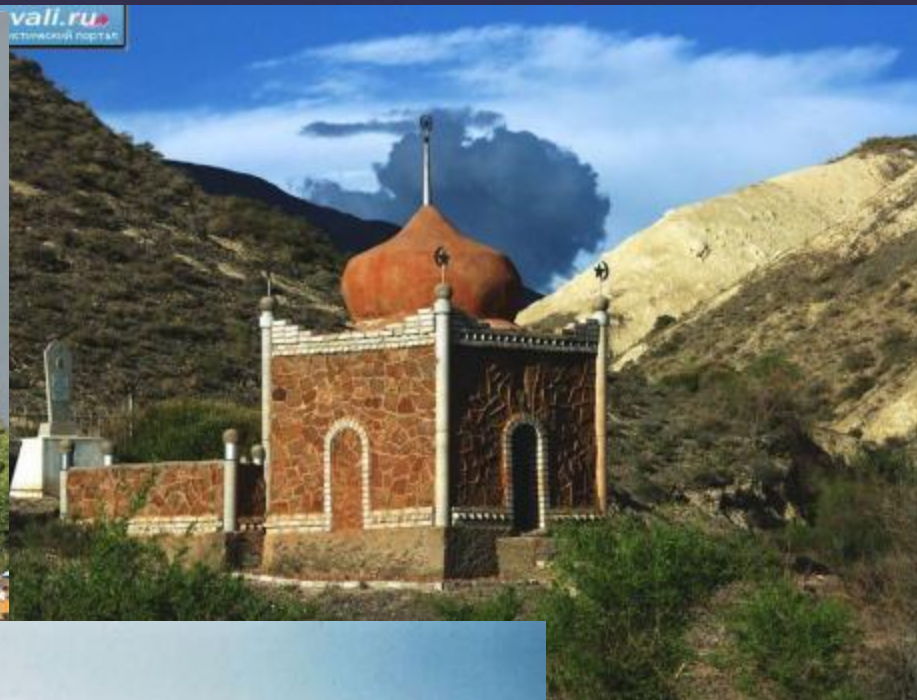
Ауыл

шаруашылығы

Қырғызстан – Орта Азиядағы бірден-бір мал шаруашылығы басым ел. Өнделетін жерлердің басым көпшілігі Шу облысында шоғырланған, оның 25%-і табындығының үлесіне тиеді. Шу аңғарын бойлай 200 км-ге созылған Үлкен Шу каналы өтеді, одан егістіктер мен бау-бақшаларға су жеткізетін көптеген тармақтар бөлінеді.

Қырғызстан қой малының саны мен жүн өндіруден ТМД елдері арасында Ресей мен Қазақстаннан кейін 3-орын алады. Соңғы жылдары қой саны 4,5 млн басқа дейін қысқарды. Негізінен, биязы жүнді, жартылай биязы жүнді қойлар бағылады. Тау алды белдеуі мен орта таулы аудандарда етті-стті бағыттағы ірі кара мал, биік тауларда қодас өсіріледі. Жылқы малының саны салыстырмалы түрде көп (300 мың бас). Таулы аудандардағы шаруашылықтарда қырғыз халқының сүйікті сусыны – қымыз дайындалады. Ыстықкөл жағалауында асыл тұқымды жылқылар өсіретін шаруашылықтар бар.

Егіншілік құрылымында 50%-ын дәнді дақылдар, 41%-ын малайзықтық шөптер құрайды, қалғаны техникалық және көкөніс-бақша дақылдарының үлесіне тиеді. Ферғана аңғарында мақта және темекі өсіріледі, Шу облысында қант қызылшасының егістіктері қалпына келтірілуде. Елдің солтүстігі мен оңтүстігінде жүзімдіктер мен жеміс бақтары едәуір алқаптарды қамтиды. Жалалабад облысында табиғаттың қайталанбас ескерткіші болып саналатын грек жаңғағының реликті ормандары өседі.

ХАЛҚ

Қырғызстан халқының саны 5,1 млн адам, ұдайы өсудің дәстүрлі типі тән. Халықтың табиғи өсуі жылына -1,5%, туу көрсеткіші 1000 адамға шаққанда – 22 адам, ал өлім 7 адамды құрайды. Адамның өмір жасының ұзақтығы – 67 жас.

Халықтың басым көпшілігі ежелден-ақ ауылдық жерлерде көбірек, қала халқының үлесі – 34%, оның 40%-ға жуығы Бішкекте тұрады. Ірі қалаларының қатарына Ош, Жалалабад, Қаракөл және ірі аудан орталықтары – Токмак пен Қарабалта жатады.

ӨНЕРКӘСІ БІ

Кеңес Одағы ыдыраған соң, бұрынғы дәстүрлі байланыстар үзіліп, ел экономикасына едәуір нұқсан келді. Елдегі жиынтық жалпы өнім мөлшері 1998 жылғы мәлімет бойынша 9,8 млрд АҚШ долларын құрайды. Оның 47%-ы ауыл шаруашылығы өнімдерінің, 12%-ы өнеркәсіп, ал 41%-ы өндіруші емес саланың үлесіне тиесілі.

Өнеркәсіптің негізгі маманданған салалары электр энергетикасы, тамақ және жеңіл өнеркәсіп, түсті металлургия болып табылады.

Электр энергетикасы

Электр энергиясын өндіру оңтүстіктегі Нарын өзені мен оның салаларында орналасқан СЭС тізбегіне негізделеді. Олардың ең ірісі – Тоқтағұл СЭС-і, жылына 4 млрд кВт/сағ электр энергиясын өндіреді. Бұл салаға қазіргі кезде өте көп шетел және Ресей қаржысы құйылуда. Отын өнеркәсібі Ош және Жалалабад облыстарындағы қоңыр көмір мен Ыстықкөл қазаншұңқырынан өндірілетін тас көмір негізінде өркендеуде.

Жеңіл өнеркәсіп

Жеңіл өнеркәсіп өнімдері көлемі күннен-күнге артуда, жүн түту, киіз басу, кілем тоқу, тері-былғары илеу сияқты салалары өркендеуде. Елдің оңтүстігінде мақта өңдеу мен жібек шаруашылығы дамыған.

Түсті металлургия

Түсті металлургия, негізінен, сыртқа өнім шығаруға маманданған. Ош облысындағы Қадамжай комбинаты өндіретін сурьма халықаралық нарықта эталон ретінде бағаланады. Осы облыстағы Хайдаркан елді мекені жанындағы сынап кенінің маңызы аса зор. Мұнда қосымша қорғасын-мырыш концентраты алынып, одан әрі өңдеуге Қазақстанға жіберіледі. Жаңа іске қосылған алтын (Жалалабад облысындағы «Макмалалтын»), сондай-ақ қалайы (Ыстықкөл облысындағы оңтүстік-шығысы) комбинаттары шетелдік қаржы көмегімен ғана жұмыс істеуде.

КӨЛІК БА ЙЛАНЫСТАРЫ

Қырғызстан аумағы арқылы елді көршілес мемлекеттермен байланыстыратын маңызды теміржолдар және тас жолдар жүйесі өтіп жатыр. Қырғыз жері арқылы Памирдің ішкі аудандарымен жыл бойы байланыстыратын Памир тас жолы (Ош – Мургаб - Хорог) өтеді. Негізгі көлік түрі – автокөлік, тас жолдардың жалпы ұзындығы мың км-ге жетеді. Автокөліктің үлесіне жүк айналымының 90%-ы тиесілі. Теміржолдар өте қысқа. Ел астанасын Ыстықкөлмен жалғастыратын тұйық теміржол тармағы бар.

КЫРГЫЗСКИЙ ВВОЗ

ЭКОНОМИКАЛЫҚ БАЙЛАНЫСТАРЫ

Қырғызстан ТМД елдерімен, соның ішінде Ресей Федерациясымен, Қазақстанмен тығыз қарым-қатынас орнатқан. Қырғызстанның Қазақстанмен өзара қарым-қатынастарының дамуына 1993 жылы 8 шіледеде қол қойылған келісімшарт негіз болуда. 2004 жылы екі ел арасындағы сыртқы сауда айналымы 310 млн АҚШ долларын құрады. Біздің елімізде Қырғызстанмен бірлескен 70-тен астам кәсіпорын жұмыс істейді. Қазақстан жыл сайын бұл елден келетін ондаған мың адамдарда жұмыспен қамтамасыз етеді. Қырғызстанда бірнеше қазақстандық банктердің бөлімшелері жұмыс істейді.

**НАЗАРЛАРЫҢЫЗҒА
РАХМЕТ!**